

УДК 2-1:28-736:32.019.51+322]:351.751
DOI: <https://doi.org/10.17721/sophia.2024.24.2>

Артур ІШХАНІШВІЛІ, асп.
ORCID ID: 0009-0001-1021-9255
e-mail: ishkhanishviliartur@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

РЕЛІГІЙНА БЕЗПЕКА ЯК ЧАСТИНА БАГАТОВИМІРНОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ

Вступ. Наголошено, що релігійна безпека є важливим складником загальної системи безпеки та перебуває в постійній взаємодії з іншими її компонентами, такими як національна, гуманітарна та політична безпека. Ця взаємозалежність визначає підхід до дослідження релігійної безпеки, що передбачає як виявлення наявних загроз, так і розроблення ефективних механізмів для їх усунення та попередження потенційних ризиків. Підкреслено, що важливою є здатність правильно оцінити мотиви, що лежать в основі релігійних конфліктів, оскільки хибні судження щодо причин можуть призвести до помилкових дій, що, у свою чергу, загрожують стабільності не лише в релігійній, а й у національній, політичній та гуманітарній сферах.

Методи. Використано методи аналізу літератури, порівняльного та контекстного дослідження, а також кейс-стаді для вивчення реальних прикладів використання релігії у конфліктах. Проаналізовано джерела з теорії релігійної безпеки, національної та політичної безпеки, конфліктів та гуманітарних криз, зокрема на прикладі терористичних організацій, які використовують релігійні мотиви для досягнення своїх політичних цілей.

Результати. Підтверджено, що релігія має значний вплив на інші компоненти системи безпеки, зокрема на національну, гуманітарну та політичну безпеку. Виявлено, що релігійні ідеї можуть бути використані як інструмент політичних маніпуляцій, що може змінювати соціально-політичну ситуацію в країні, особливо в умовах конфліктів. Релігійні організації можуть значно впливати на громадську думку, мобілізуючи її на підтримку певних політичних і соціальних рухів. Крім того, виявлено, що релігійна безпека є невід'ємною частиною національної та політичної безпеки, що підтверджує необхідність урахувати її під час формування державних стратегій управління та в планах реагування на кризові ситуації. Таким чином, взаємодія релігії з іншими компонентами системи безпеки визначає динаміку стабільності на глобальному та національному рівнях, що вимагає комплексного підходу до управління безпекою.

Висновки. Доведено, що релігійна безпека є важливим елементом комплексної системи безпеки, тісно взаємодіючи з національною, гуманітарною та політичною безпекою. Релігійні мотиви можуть як сприяти соціальній гармонії, так і провокувати конфлікти, особливо в умовах політичної нестабільності чи військових конфліктів. Виявлено, що релігія часто використовується для маніпулювання громадською думкою та мобілізації насильства, що загрожує стабільності національних і міжнародних систем безпеки. З урахуванням цих факторів, релігійну безпеку слід розглядати в межах інтегрованого підходу до забезпечення загальної стабільності, який включає превентивні стратегії протидії потенційним загрозам.

Ключові слова: релігійна безпека, Інтегрована система безпеки, релігія та безпекові компоненти, Боко Харам, комплексні загрози.

Вступ

Дослідження проблематики релігійної безпеки зумовлене усвідомленням значущості загроз та викликів, які спрямовані на релігійний складник суспільства. Цей складник, у свою чергу, відіграє ключову роль у формуванні як внутрішньої, так і зовнішньої стабільності, впливаючи на систему безпеки загалом. Релігія не лише є частиною культурного та духовного життя, але й виступає важливим чинником, здатним як сприяти соціальній гармонії та об'єднанню, так і провокувати конфлікти та дестабілізацію залежно від способу її інтерпретації та використання у політичних, ідеологічних чи соціальних процесах. Така двозначність релігійного впливу демонструє її роль у сучасному контексті безпеки. Використання релігії як інструменту для легітимації дій держав, маніпуляції масами чи мобілізації у конфліктних зонах посилює необхідність у вивченні її взаємозв'язку з іншими складниками системи безпеки – національним, гуманітарним та політичним. Зростання глобальних викликів, таких як тероризм, політична нестабільність, релігійні конфлікти та зміни в міжнародних відносинах вимагає повноцінного розуміння не лише наслідків та боротьби з ними, а й мотивації та першопричин.

Мета. Сучасний світ є складною мережею систем, що взаємопов'язані між собою і прямо чи опосередковано детермінують одна одну. Вони визначають напрями розвитку одна одної та окремих власних компонентів, які не можуть існувати, ба більше – функціонувати вивано з контексту материнської системи. Відтак безпека як стан захищеності, досліджувана в кореляції з небезпекою є складною системою, топологія якої ґрунтується

на динамічній взаємодії основних складників. Саме ці складники є джерелами викликів та загроз, адже саме в межах специфічних соціальних конструктів зароджується безпека як група ризиків, котрі впливають опосередковано через складник на систему загалом. Саме тому в цій статті наш акцент буде спрямовано на релігійну безпеку не просто як окреме поле досліджень, а як складову частину системи безпеки загалом, яка константно перебуває в нестабільному стані. Цей стан нестабільності є сталим, адже проблематика релігійної безпеки є наслідком загроз та небезпек, які своєю присутністю породжують роздуми, концепції та дослідження безпеки. Досліджуючи релігійну безпеку, ми фактично досліджуємо першоджерела загроз та набір інструментів протидії ним. Наша мета полягає не в описі та аналізі викликів і загроз релігійній безпеці, а у відстеженні та подальшому розумінні кореляції між цими викликами, які через релігійний складник впливають на безпекову проблематику як єдину цілісну систему, в якій взаємодіють релігійна, національна, гуманітарна та політична компоненти. Ми прагнемо показати, як зміни в одному з цих складників можуть спричинити серйозні наслідки для інших і, зрештою, для стабільності всієї системи безпеки. Зокрема, важливо дослідити, як релігійні ідеології та практики можуть посилювати або, навпаки, зменшувати ризики для національної і глобальної безпеки, впливаючи на політичні, гуманітарні та соціальні процеси. Також необхідно з'ясувати, як різні системи безпеки можуть працювати разом для мінімізації впливу релігійних конфліктів, спираючись на комплексний підхід до забезпечення стабільності в умовах глобалізації та міжкультурного діалогу.

Методи

Оперуючи міждисциплінарним підходом, що поєднує елементи теорії безпеки, релігієзнавства, політичних наук та соціології, використовуємо такі методи, як аналіз теоретичних концепцій, компаративний та контекстуальний аналіз, а також кейс-стаді.

Результати

Перш ніж акцентувати на релігійній безпеці як частині системи безпеки взагалі, маємо дати визначення взаємопов'язаних компонентів цієї системи. Зазначимо, що подальші дефініції не претендують на вичерпаність, а беруться з метою уточнення відмінностей та загальної специфікації. Колодний визначає релігійну безпеку як "захищеність свого духовного і релігійного простору від агресії, руйнування, втручання, нав'язування, примушування, корегування тощо з боку інших неукраїнських структур, організацій, держав, людей, що спрямовані на розмиття та знищення українського світу, зменшення його опірності всім іншим світом і насамперед «русскому»" (Колодний, & Филипovich, 2020, с. 20). Виходячи з цього визначення, ми одразу бачимо, що релігійна безпека має певну приналежність до певного "свого" простору і далі виводить нас на вищий рівень, коли релігійна безпека нерозривно пов'язана з національною компонентою. Звичайно, говорячи про Релігійну безпеку України, йтиметься про захист саме українського простору. Але ця ж логіка стосувалася б і будь-якої іншої національної компоненти. Уже тут легко віднаходимо кореляцію між релігійною безпекою та національною безпекою. Чи можливо взагалі говорити про релігійну безпеку без прив'язки до "свого простору" як національної компоненти? Можливо, але для цього нам потрібно прийняти дихотомію релігійної, як і будь-якої іншої безпеки, і перейти з рівня системи, організації, нації, держави на рівень індивіда. У площині індивіда – релігійного актора, загрози та боротьба з ними далеко не завжди відповідатимуть національній або політичній компоненті. З одного боку, держава як організація має забезпечити, до прикладу, релігійну свободу. З іншого боку, ця ж сама держава має відповідати за національну безпеку, ризики для якої можуть бути породжені релігійною свободою як такою. Отже, будь-яка радикально налаштована релігійна організація, яка готова реалізовувати свою релігійну, а часто й політичну програму кризь акти насильства, здійснені окремим індивідом, не може не бути обмежена у своїх релігійних свободах, адже такі свободи стають джерелом загроз уже не лише релігійного, але національного й політичного характеру. Для подібної організації та індивіда релігійна безпека як свобода вираження буде під загрозою. Відповідно, маємо ситуацію, коли потенційні свободи на індивідуальному рівні можуть ставати загрозами вже не просто релігійній, а національній безпеці, а дії держави у відповідь на такі загрози можуть сприйматися як загроза самому існуванню або діяльності подібного релігійного актора.

Релігійна безпека та національна безпека. У статті (Shaw, 2011) зазначено: "У сучасному формулюванні політики національної безпеки релігія нагадує "слона в кімнаті" – її присутність очевидна, але її обговорення свідомо уникають". Звичайно, за останні десять років відбулися суттєві зміни в розумінні та формулюванні ролі релігійного складника в системі безпеки, проте концептуально релігійна проблематика часто залишається "екзотичною" компонентою, на яку звертають увагу, лише коли загроза явно фундується на релігійному складнику. З іншого боку, маємо приклади дуже свідомої еволюції безпекових доктрин, котрі були перегляну-

ті з плином часу та зміною джерел загроз. До прикладу, в статті (Bar-Maoz, 2020) проаналізовано процес зміни ролі релігійних загроз у формуванні національної безпеки. Автор зазначає, що від самого початку існування Ізраїлю його лідери розуміли присутність релігійного фактора, але він не сприймався як першочергове джерело небезпек. Посилаючись на Давида Бен-Гуріона, першого прем'єр-міністра Ізраїлю, автор зазначає: "Ні релігійні діячі, ні релігійні догми не розглядалися як загроза безпеці Ізраїлю такою мірою, як це стосувалося світських арабських національних держав. Як зазначав Бен-Гуріон, "більшість ісламських країн" не були готові знищити Ізраїль, і деякі навіть не були готові допомогти арабському світу зробити це – стратегічна різниця між арабським світом і мусульманським світом, яку молодий Ізраїль вирішив використати на свою користь" (Bar-Maoz, 2020, р. 3). У дослідженні (Bar-Maoz, 2020) виокремлено три основні переконання стосовно релігійної безпеки в доктрині Бен-Гуріона, розробленій наприкінці 1940-х років: 1. Молодий Ізраїль оцінював релігію як вторинне джерело як для арабських держав, так і для неарабських акторів на Близькому Сході. 2. Молодий Ізраїль вважав забезпечення існування держави з єврейською більшістю "інтересом виживання", що перекривав релігійний зв'язок зі святими місцями. 3. ЦАХАЛ мав завдання вселити в ізраїльську молодь бойовий дух, виховуючи їх у єврейській спадщині, включаючи Біблію (Bar-Maoz, 2020). Уже тут автор акцентує нашу увагу на тому, що релігійний складник був надважливим чинником формування держави, але релігійний фактор зовнішнього світу ще не сприймався як пряма загроза. Перше та третє переконання є зрозумілими вже у своєму визначенні, а друге потребує більш детального уточнення. Ідея полягає в тому, що необхідно дотримуватися Єврейської більшості в кількісному вираженні, навіть якщо заради цього необхідно було відмовитися від контролю над іудейськими святинями та сакральними місцями. Як приклад наводиться етап війни 1948: " ... на пізніх етапах війни 1948 року було військово можливим завоювати Юдею, Самарію та Старе місто Єрусалиму, однак ізраїльський уряд проголосував проти цього, виходячи з того, що контроль над територіями, щільно заселеними арабами, негативно вплинув би на здатність молодшої держави захищати себе та контролювати імміграцію" (Bar-Maoz, 2020, р. 3). Далі автор показує, як змінилося розуміння ролі релігійних загроз. У ранній період лідери Ізраїлю сприймали найбільшою загрозою арабський націоналізм, який прагнув об'єднати арабів незалежно від їхнього віросповідання та залученості в релігійне життя, а конфлікт розглядався, як боротьба між пан арабським націоналізмом і сіонізмом. Надалі релігійна загроза стає першочерговою, і в дослідженні (Bar-Maoz, 2020) сформульовано змінені переконання: 1. Релігія більше не вважається вторинним джерелом ворожнечі ворога, однак підхід Ізраїлю до стримування ісламських акторів залишається подібним до його попереднього підходу до стримування арабських держав. 2. Готовність Ізраїлю відмовитися від територій та святих місць для забезпечення існування держави з єврейською більшістю залишалася, але була обмежена релігієзацією єврейського населення. Автор послідовно пояснює та простежує, як змінювалося розуміння релігійного складника в умовах постійної боротьби за виживання держави, змінюючи фокус з національного складника на релігійний. Далі автор віднаходить патерн впливу релігії на безпекову проблематику у Франції та Сполучених Штатах, показуючи спільні та відмінні аспекти, роблячи важливий

для нас висновок, що релігійна безпека обов'язково впливає, а подекуди прямо формує національну доктрину безпеки, незважаючи на відмінності в часі, контекстах та унікальних проявах. Базуючись на вищезгаданому прикладі та визначенні професора Колодного, можемо стверджувати, що релігійна безпека є невід'ємною частиною складної системи, а релігійні загрози не розвиваються, а стають форм-фактором для побудови системи захисту "свого простору". Водночас цікаво, що в дослідженні (Bag-Maoz, 2020), з посиланням на (Litvak, 1998, р. 148), звернено увагу на політичний складник сприйняття арабським світом конфлікту з Ізраїлем, характеризуючи останній як "...опорний пункт західного імперіалізму, який має розірвати арабську територіальну цілісність і запобігти арабській єдності" (Litvak, 1998, р. 148).

Для нас це особливо цікаво, оскільки національний складник є певною абсолютизацією системи безпеки в умовах національних держав. Водночас політичні доктрини, партії, організації та інші суб'єкти можуть існувати в дещо відмінному просторі, де їхні інтереси далеко не завжди збігаються з тим, що за ідеальних монолітних умов ми розуміємо як національну безпеку конкретної держави. Ми зазначали раніше, що є певна дихотомія у філософському розумінні реалізації безпеки, на прикладі релігійних свобод державних структур та окремих релігійних організацій або релігійних акторів. Подібне твердження також є справедливим і для кореляції політичної та національної безпеки, адже в сучасних реаліях вони не є тотожними, а релігійна безпека взаємодіє з ними подекуди в дуже конфліктних проєкціях.

Релігійна безпека та політична безпека. Візьмемо одне з визначень політичної безпеки, яке формулює О. І. Косілова: "під поняттям "політична безпека" слід розуміти рівень захищеності національних інтересів у політичній сфері. У свою чергу, вона передбачає такий стан правових норм і відповідних інститутів безпеки, що гарантують захист політичного суверенітету, територіальної цілісності, політичної незалежності та конституційного ладу держави, тобто можливість нації та створених нею соціальних інститутів здійснювати незалежну внутрішню і зовнішню політику" (Косілова, 2011, с. 77). Щоб зрозуміти кореляцію релігійної та політичної безпеки, зазначимо, що загрози політичній безпеці носять різноманітний характер і можуть виникати як усередині держави, так і зовні. Вони можуть бути пов'язані з внутрішніми політичними процесами, такими як політична нестабільність, корупція чи радикалізація певних соціальних груп, а також із зовнішніми впливами, такими як втручання іноземних акторів або глобальні політичні та економічні кризи. У контексті релігійної безпеки релігійні фактори можуть як посилювати ці загрози, так і бути їх джерелом, коли релігійні ідеології чи конфлікти входять у суперечність із політичними інтересами держави, партії або будь-якого політичного суб'єкта. Водночас релігійні цінності можуть стати й основою для зміцнення політичної стабільності, якщо вони гармонійно інтегруються у систему державного управління та підтримують національні інтереси. Релігійний складник стає частиною політичного процесу як внутрішнього, так і зовнішнього. Оскільки національна безпека визначається політичними акторами, які не завжди мають однаковість у своїх переконаннях, її розуміння та контекст загроз можуть змінюватися залежно від результатів політичних змагань. Політичний актор, група чи індивід можуть мати певні релігійні переконання, що впливатимуть на їх цільокладання, а водночас такі актори можуть використовувати релігійний складник із метою збільшення підтримки, радикалізації або умиротво-

рення суспільства. Це, у свою чергу, визначатиме їхні політичні програми, а відтак і вплив на подальше формування національної безпеки в разі їхньої перемоги у виборчих процесах. У реаліях Нігерії можна навести приклад суттєвої ролі релігійних організацій у військових конфліктах та політичних процесах. Наприклад, ісламська радикальна група Боко Харам активно впливає на безпекову ситуацію у країні. Підтримуючи суворі ісламські цінності та протидію західній освіті, Боко Харам мобілізує населення, пропагуючи насильство як засіб досягнення своїх політичних цілей. Це створює підґрунтя для маніпуляцій з боку різних політичних сил, які можуть використовувати релігійні теми для зміцнення своїх позицій або виправдання військових дій. Вони використовують ідею "захисту" своєї релігійної та етнічної спільноти для впливу на параф'яни, які, не завжди розуміючи політичні програми, схильні підтримувати радикальні заходи як знак спорідненості з цими силами. У довгостроковій перспективі це може призводити до загострення конфлікту, затяжних військових дій та соціальної нестабільності, заснованих на релігійних та етнічних розбіжностях. Така ситуація становить загрозу як для національної, так і для індивідуальної безпеки. Бачимо кореляцію між релігійними організаціями, політичними акторами, національною безпекою та політичними процесами. Релігійні структури, впливаючи на суспільну свідомість, можуть слугувати інструментом політичного маніпулювання, що призводить до спотворення громадської думки та формування рішень, які суперечать національним інтересам. Такий взаємозв'язок посилює ризики в системі безпеки, де релігійний вплив стає фактором, що може як зміцнювати, так і підірвати національну єдність, створюючи загрозу не лише політичній стабільності, а й суспільній гармонії. На підтвердження вищезазначеного звернемося до дослідження (Bag-Maoz, 2018), де проаналізовано зв'язок релігії, політики та національних інтересів через реалізацію конкретної релігійної політики держави, яка формується політичними силами. У цьому дослідженні визначено три шляхи, якими національна релігійна політика впливає на формування національних безпекових політик: "По-перше, релігійна політика держави значно впливає на вибір урядом пріоритетів у сфері безпеки, адже національна політика безпеки є продовженням релігійної політики уряду іншими засобами. По-друге, прагнення ухвалювачів рішень у сфері безпеки, які водночас є професійними політиками, здобути перемогу в релігійно-політичній конкуренції спрямовує їх до трьох можливих динамік забезпечення безпеки: нейтралізації потенційної бази підтримки своїх політичних опонентів, зміцнення власної репутації або ж суворого обмеження можливостей конкурентів. І, нарешті, політична потреба ухвалювачів рішень урахувати релігійні погляди груп, які забезпечують їх утримання при владі, визначає межі їхніх політик у сфері безпеки" (Bag-Maoz, 2018, р. 36). Цікаво, що два з трьох шляхів носять більше внутрішній характер, адже спрямовані на внутрішнього споживача-виборця, тоді як перший більше корелює з національною безпекою в її зовнішньому спрямуванні на усунення потенційних загроз. Такі загрози мають бути визначені і фактично визначаються не лише об'єктивною реальністю, а й політичною силою, яка формує вектор розвитку держави.

Таким чином, політична безпека держави тісно пов'язана з релігійними факторами, які можуть виступати як джерелом стабільності, так і викликом для національних інтересів. Взаємодія релігійних і політичних інститутів впливає на формування стратегій безпеки, визначаючи пріоритети, ризики та механізми їх нейтралізації.

Релігійна безпека та гуманітарна безпека. Дали нам варто розглянути взаємодію релігійного фактора, а відтак і релігійної безпеки з безпекою гуманітарною, яка так само як національна та політична безпека перебуває в постійній живій взаємодії з системою загалом. Проблематика гуманітарної безпеки сама по собі дуже часто розглядається лише як наслідок провалів національної безпеки, з чим ми не можемо погодитися, адже гуманітарна безпека є самостійним і комплексним явищем, яке формується під впливом різних внутрішніх і зовнішніх факторів, включаючи економічну нерівність, екологічні виклики, соціальні конфлікти та, що найважливіше в цьому контексті, релігійний компонент. Варто підкреслити, що взаємозв'язок між релігійною та гуманітарною безпекою є менш очевидним, ніж між релігійною, національною та політичною безпекою. Це часто призводить до помилкових висновків, коли гуманітарні проблеми, детерміновані релігійним складником, сприймаються як щось абстрактне або відносне. Попри те, що цей зв'язок здебільшого є опосередкованим, релігійний чинник може відігравати ключову роль у виникненні гуманітарних криз. Наприклад, організована релігійна збройна група, керуючись релігійною нетерпимістю, може розпочати бойові дії проти держави чи окремої релігійної спільноти, що, своєю чергою, спричинить гуманітарні проблеми, зокрема міграційну кризу та нестачу продовольства. Навіть у такому спрощеному прикладі можна виокремити два важливі висновки: 1. Релігійний фактор може бути безпосереднім джерелом гуманітарних проблем. 2. Національна та політична безпека може бути залучена до цього процесу, але їх участь не є обов'язковою. Чи може збройне угруповання розпочати бойові дії, керуючись виключно релігійними мотивами? Так, може. Чи може воно використовувати релігійну нетерпимість як маніпулятивний інструмент політичної гри для ескалації конфлікту на державному рівні? Так, може. Таким чином, навіть у випадках, де причинно-наслідковий зв'язок здається лінійними, вони залишаються багатовимірними та варіативними.

Одним із прикладів етно-релігійного конфлікту, що призводить до гуманітарної кризи та продовольчих проблем, є тривалі та повторювані напади терористичної групи Боко Харам на південні провінції Нігерії. У дослідженні (Ugorji, 2017) звернено увагу на першопричини затяжного конфлікту та кризи, розглянуті в трьох періодах-фазах. Релігійний фактор не є першопричиною чи головним мотивом, адже Бейзіл Угорджі звертає увагу на першопочаткове насильницьке об'єднання, зумовлене британською колоніальною політикою, проте, коли автор звертається до прикладів конфліктів, вони завжди дуже чітко маркуються як етно-релігійний конфлікт, у якому групи розподілені за релігійним фактором. У своїй тривалості конфлікт християн та мусульман в Нігерії Бейзіл Угорджі не розглядає як такий, що почався через релігійні вірування, але "До інституціоналізації шаріатського права в деяких північних штатах у 1999 році в Нігерії відбулося багато релігійних насильницьких конфліктів. Серед них особливо виділяється насильство, яке спалахнуло в 1991 році через християнську конвенцію у місті Кано....Конфлікт призвів до загибелі сотень людей, появи внутрішньо переміщених осіб і масштабного руйнування майна" (Ugorji, 2017, p. 184). Боко Харам було створено в 2002 році як радикальний рух, що виступає проти західної освіти та підтримує впровадження законів шаріату в Нігерії. Якщо зародки самого конфлікту і були закладені британськими колоністами шляхом насильницького об'єднання територій, то період появи Боко Харам та її ідеологічні

основи мають суто релігійне підґрунтя. "Термін "Боко Харам" складається з двох слів мовою хауса: "Boko" та "Haram", що означає "немусульманська освіта заборонена". Це ісламістське бойове угруповання спричинило масштабні руйнування в Нігерії через серію вибухів, вбивств і викрадень з метою повалення уряду та запровадження шаріатського права". (Adelaja, & George, 2019). У дослідженні (Adelaja, & George, 2019) звернено увагу на прямий вплив (на ресурси, землю, інфраструктуру, людський капітал), непрямий ефект (знищення політичного представництва, ліній комунікацій, інструментів економічного обслуговування) та ринковий ефект. Варто зазначити, що релігійна мотивація Боко Харам не обмежується лише духовним складником, але має й політичні цілі, які, у свою чергу, прямо впливають на безпеку в регіоні, а відтак можуть розглядатися як загроза національній безпеці Нігерії. Водночас прямі дії Боко Харам мають негативні гуманітарні наслідки. Звичайно, це лише один із багатьох прикладів, адже дії Боко Харам у регіоні впливають не лише на продовольчу безпеку Нігерії, але й на продовольчу безпеку Камеруну. Водночас у межах гуманітарної безпеки не можна забувати і про залучення дітей у бойові групи Боко Харам, а також вплив на погіршення міграційних процесів. Підсумовуючи цю частину, слід зазначити, що на прикладі Боко Харам можна спостерігати взаємодію кількох складників: релігійної мотивації (боротьба із західною освітою та прагнення організувати суспільний простір за законами Шаріату), політичного складника (етнічне насильницьке об'єднання, що є наслідком колоніальної політики та призводить до політичних конфліктів), національного складника (загроза національній безпеці окремих країн) і гуманітарної проблематики (наслідки діяльності терористичної групи, що створюють гуманітарні загрози). Чи релігійна компонента превалює у цьому разі? Ні, так само як і будь-яка інша. Однак вона взаємодіє з іншими аспектами безпеки, жоден з яких не є панівним, а всі вони впливають один на одного як безпосередньо, так і опосередковано.

Дискусія і висновки

Проблематика релігійної безпеки не існує у відриві від загальної системи безпеки, де релігійний складник тісно взаємодіє з національним, політичним та гуманітарним. У різних ситуаціях певний складник може домінувати над іншими. Якщо загроза має виразну релігійну мотивацію, її вплив поширюється на національну безпеку, політичні аспекти стають інструментом маніпуляції, а ескалація загрози до рівня відкритого конфлікту неминуче породжує гуманітарні виклики. У випадках, коли загрози виникають через політичну боротьбу, релігія часто використовується як інструмент для маніпуляцій, спрямованих на створення спорідненості або розпалювання ворожнечі. Це, у свою чергу, формує загрози національного рівня. Коли ж превалюють гуманітарні виклики, релігійний компонент може відігравати подвійну роль: або каталізатора конфлікту, або, навпаки, засобу примирення й мотивації до допомоги. У будь-якому разі релігійний складник впливає на національну безпеку – як позитивно, так і негативно. Боротьба із загрозами у сфері релігійної безпеки повинна починатися з глибокого розуміння мотивації, адже актори чи організації часто свідомо приховують свої справжні цілі та наміри. Релігійна безпека дедалі частіше інтегрується у доктрини національної безпеки. Хоча в цьому контексті ми розглянули переважно приклад Ізраїлю, загальний патерн повторюється у різних країнах, набуваючи унікальних характеристик, які відповідають конкретним викликам і завданням у протидії загрозам. Політична

боротьба часто супроводжується маніпулятивним використанням релігійної тематики, оскільки це дозволяє створити ілюзорне відчуття спорідненості з масами. Політичні сили, які згодом формують доктрини національної безпеки, можуть становити загрозу через свою риторику, що в межах виборчого процесу створює підґрунтя для агресії всередині релігійних груп та організацій. Гуманітарні проблеми, такі як ті, що пов'язані з діяльністю терористичної організації Боко Харам, є наслідком недостатнього розуміння причин конфліктів і неправильного управління ризиками. Ці конфлікти, маючи як релігійну, так і політичну мотивацію, призводять до страждань цілих спільнот, які змушені шукати порятунку від голоду або перетворюються на біженців. Особливої уваги заслуговує взаємозв'язок між проблемою біженців та релігійною безпекою, особливо в європейських країнах. Проте ми свідомо минули цю тему, оскільки вона потребує окремого і ґрунтовного дослідження.

Таким чином, усвідомлення взаємозв'язку між релігійним, національним, політичним та гуманітарним складниками безпеки є вирішальним для розроблення ефективних стратегій протидії загрозам. Інтеграція релігійного аспекту в систему національної безпеки сприяє не лише своєчасній ідентифікації потенційних ризиків, але й пошуку шляхів стабілізації ситуації, забезпеченню мирного співіснування та відповідальному використанню релігійної тематики в політичних процесах із урахуванням можливих гуманітарних наслідків.

Список використаних джерел

- Колодний, А. М., Филипович Л. О. (2020). Концепція релігійної безпеки: Методологічні підходи академічного релігієзнавства. *Гуманітарно-релігієзнавчий вісник СОФІЯ*, 2(16), 19–23
- Косілова, О. І. (2011). Політична безпека в системі національної безпеки України. *Правова інформатика*, 1(29), 72–78. <https://ippi.org.ua/sites/default/files/11koinbu.pdf>
- Adelaja, A., & George, J. (2019). Effects of conflict on agriculture: Evidence from the Boko Haram insurgency. *World Development, Elsevier*, 117(C), 184–195. <https://ideas.repec.org/a/eee/wdevel/v117y2019icp184-195.html>
- Bar-Maoz, M. (2018). On Religion and the Politics of Security: How religion's involvement in domestic politics affects national security making. *The Review of Faith & International Affairs*, 16(2), 36–49. <https://doi.org/10.1080/15570274.2018.1469822>

Artur ISHKHANISHVILI, PhD Student
ORCID ID: 0009-0001-1021-9255
e-mail: ishkhanishviliartur@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

RELIGIOUS SECURITY AS PART OF A MULTIDIMENSIONAL SECURITY SYSTEM

Background. Religious security is a crucial component of the overall security system and is in constant interaction with its other elements, such as national, humanitarian, and political security. This interdependence determines the approach to studying religious security, which involves identifying existing threats and developing effective mechanisms to eliminate them and prevent potential risks. The ability to accurately assess the motives underlying religious conflicts is of utmost importance, as incorrect judgments about their causes can lead to misguided actions that, in turn, threaten stability not only in the religious sphere but also in national, political, and humanitarian domains.

Methods. This study employs literature analysis, comparative and contextual research methods, as well as case studies to examine real-world examples of religion being used in conflicts. Sources on the theory of religious security, national and political security, conflicts, and humanitarian crises have been analyzed, including cases of terrorist organizations that exploit religious motives to achieve their political goals.

Results. The research confirmed that religion has a significant impact on other components of the security system, particularly national, humanitarian, and political security. It was found that religious ideas can be used as a tool for political manipulation, influencing the socio-political situation in a country, especially in conflict conditions. Religious organizations can significantly shape public opinion, mobilizing support for specific political and social movements. Moreover, religious security has proven to be an integral part of national and political security, highlighting the need for its consideration in the development of state management strategies and crisis response plans. Thus, the interaction of religion with other security system components determines the dynamics of stability at both global and national levels, necessitating a comprehensive approach to security management.

Conclusion. Religious security is an essential element of an integrated security system, closely interacting with national, humanitarian, and political security. Religious motives can contribute to social harmony or provoke conflicts, especially in conditions of political instability or military confrontations. The study found that religion is often used to manipulate public opinion and mobilize violence, posing a threat to the stability of national and international security systems. Given these factors, religious security should be considered within an integrated approach to ensuring overall stability, which includes preventive strategies to counter potential threats.

Keywords: religious security, Integrated security system, Religion and security components, Complex threats, Boko Haram.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.

The Review of Faith & International Affairs, 16(2), 36–49. <https://doi.org/10.1080/15570274.2018.1469822>

Bar-Maoz, M. (2020). A theory on the involvement of religion in national security policy formulation and implementation: The case of Israel before and after the religionization of its security environment. *Religions*, 11(5), Article 227. <https://doi.org/10.3390/rel11050227>

Litvak, M. (1998). The Islamization of the Palestinian-Israeli conflict: The case of Hamas. *Middle Eastern Studies*, 34(1), 148–163. <https://doi.org/10.1080/00263209808701214>

Shaw, J. E. (2011). *The role of religion in national security policy since September 11, 2001*. Strategic Studies Institute, U.S. Army War College. <https://www.jstor.org/stable/resrep11805>

Ugorji, B. (2017). Ethno-religious conflict in Nigeria: Analysis and Resolution. *Journal of Living Together*, 4–5(1), 164–192. <https://icrmediation.org/wp-content/uploads/2022/07/Basil-Ugorji-Ethno-Religious-Conflict-in-Nigeria-Analysis-and-Resolution.pdf>

References

Adelaja, A., & George, J. (2019). Effects of conflict on agriculture: Evidence from the Boko Haram insurgency. *World Development, Elsevier*, 117(C), 184–195. <https://ideas.repec.org/a/eee/wdevel/v117y2019icp184-195.html>

Bar-Maoz, M. (2018). On Religion and the Politics of Security: How religion's involvement in domestic politics affects national security making. *The Review of Faith & International Affairs*, 16(2), 36–49. <https://doi.org/10.1080/15570274.2018.1469822>

Bar-Maoz, M. (2020). A theory on the involvement of religion in national security policy formulation and implementation: The case of Israel before and after the religionization of its security environment. *Religions*, 11(5), Article 227. <https://doi.org/10.3390/rel11050227>

Kolodnyi, A. M., & Filipovych, L. O. (2020). The concept of religious security: Methodological approaches of academic religious studies. *Human and Religious Studies Bulletin SOPHIA*, 2(16), 19–23.

Kosilova, O. I. (2011). Political security in the system of national security of Ukraine. *Legal Informatics*, 1(29), 72–78. <https://ippi.org.ua/sites/default/files/11koinbu.pdf>

Litvak, M. (1998). The Islamization of the Palestinian-Israeli conflict: The case of Hamas. *Middle Eastern Studies*, 34(1), 148–163. <https://doi.org/10.1080/00263209808701214>

Shaw, J. E. (2011). *The role of religion in national security policy since September 11, 2001*. Strategic Studies Institute, U.S. Army War College. <https://www.jstor.org/stable/resrep11805>

Ugorji, B. (2017). Ethno-religious conflict in Nigeria: Analysis and Resolution. *Journal of Living Together*, 4–5(1), 164–192. <https://icrmediation.org/wp-content/uploads/2022/07/Basil-Ugorji-Ethno-Religious-Conflict-in-Nigeria-Analysis-and-Resolution.pdf>

Отримано редакцією журналу / Received: 19.11.24

Прорецензовано / Revised: 27.11.24

Схвалено до друку / Accepted: 23.12.24